

Zita Story

Zita. Zita Gordon Gielgud: Her Story as told to Noël Pelly.

East Caulfield, Victoria, Australia,
Tip Toe Publishers, 1994. 224 p.

Noël Pelly könyve Zita története. Azért merem egyszerűen Zitaként emlegetni Zita Gordon Gielgudot, mert ezt sugallja a mű atmoszférája. Szóval Zita története, ahogy már a cím is utal rá, sajátos, egyes szám első személyben tollbamondott életrajz. Már az első gondolatok között felmerül a műfaji kétarcúság. Mi is tulajdonképpen ez a könyv? Nem önéletrajz, hiszen nem maga Zita Gordon írja, viszont az ő „szájából” hangzik el; az író, mint lejegyző közvetítésével. Ennek megfelelően Noël Pelly, a szerző, egyáltalán nem jelenik meg, semmilyen hagyományos elbeszélői vagy életrajzírói szerepben, hanem abszolút a háttérben marad; egyszerűen közvetít és megfogalmaz. Ha a címben és az előszóban nem szerepelne, nem is tudatosodna „létezése”. Így az olvasónak olyan érzése támad, mintha önéletrajzot olvasna, hiszen az egyes szám első személy, az elbeszélő, maga a főhős.

Aki az olvasásnak nekifogva hagyományosan értelmzett színészeletrajzot vár, csalódní fog. Mert az az előzetes elvárás, amely legalábbis bennem a művel szemben eredetileg megfogalmazódott: egy színészi pálya meglevenedése, egy színészi karriertörténet megjelenítése, objektív okokból sem valósulhatott meg: Zita mindössze három évet töltött, 1932 és 1935 között, aktív színésznőként a magyar színpadokon. Egy kétségtelenül ígéretesen kezdődő karrier indult el, amely azonban megszakadt. Egy tulajdonképpen elpazarolt tehetség mutatkozik meg, aki a való életben „játssza” el a színpadon kimaradt szerepeket. Legalábbis ezt sugalmazza az egész mű hangulata és alakrajza. Személyes boldogsága mellett kiaknázatlan tehetségét az élet szerepeiben kiélő színésznő-személyiség sugárzik át a sorokon.

Zita Gordon története érdekes, eseménydús, megkockáztatom: a klasszikus kalandos élettörténetek elemeiből építkező alkotás. Ez utóbbi megjegyzés nem a történetek hitelességének kétségbevonása. Pelly a bevezetőben írja, mikor Zitával megismerkedett, úgy érezte, hogy történetét feltétlenül el kell mesélni, meg kell örökíteni. Így érthetővé válik a könyv megszületése, a szerző óhaja, hogy egy érdekes, mondhatni különleges életet megelő ember alakja rajzolódjon ki előttünk. Nem utolsósorban következnek ez azoknak a híres, nemegyszer vitatott személyiségeknek a megjelenéséből, a róluk szóló anekdotákból, akikkel Zita az élete során kapcsolatba került, és akiken keresztül az ő története is kuriózummá válik. Ez a korrajz és tablókép, illetve az anekdoták élettelisége az, amely miatt a történet érdeklődésre tarthat számot. Egy ember és az általa megszemélyesített élet rajzolódik ki regényes fordulatossággal.

Ha tehát végigpillantunk ezen a kalandos elemekből építkező, regényszerű szüzsén: először a tehetős földbirtokoscsaládból származó lány jelenik meg, kisé zaklatott családi körülményekkel, a szülők házasságon kívüli, extravagáns viszonyaival. Gyerekkora nagy részében testvéreivel együtt nevelőnő gondjaira bízták, – bár ez egyáltalán nem volt szokatlan a korban, a hasonló körülmények között élő családok gyakorlatában. Már ebben a korai időszakban jelentkezik színészi hajlama, mely előrevetíti sorsa későbbi alakulását. (Vagy esetleg csak az utólagos visszatekintésben válik jelentésselivé?) Majd jobbnál jobb külföldi intézetekben tanul, s lázadó hajlama a nőiesnek egyáltalán nem mondható sporttevékenységekben is megmutatkozik, amilyen például a hoki; ennek űzése a húszas években nem mondható mindennaposnak. A plasztikus képhez hozzájárulnak a történelem viharai, a Tanácsköztársaság, a kommunisták uralmát megszenvedő család.

Majd következik a szinte közhelyszerű elem: az apa nem akarja, hogy lányából színésznő legyen.

Ugyan már nem a tizenkilencedik századi sátoros cigány életmód miatt, hanem a század elején még igencsak erőteljesen meglévő erkölcsi előítéletek következtében. A színészet mint szórakozási, sőt művelődési lehetőség megfelelt. Ekkor már voltak dicsőített sztárjai a filmnek és a színházaknak; de maga a mesterség társadalmi és morális megítélés alapján nem illett egy jó házból való úrilányhoz. Zita azonban megszökik otthonról, és önjelölt színésznő lesz; olyan emberek keze alatt és tanácsai mellett, mint Beregi Oszkár, Bárdos Artúr; és olyan színésznőkkel konkurálva, mint Honthy Hanna és Muráti Lili. Nevesebbnél nevesebb széptevők veszik körül, köztük az afrikai vadászatairól híres Széchényi Zsigmond, és a később titokzatos körülmények között repülőbalesetet szenvedő Horthy István. Ezek a nevek és a hozzájuk kapcsolódó kis történetek emelkednek ki, és színesíthetik a művet igazán a magyar olvasó számára.

Majd jön a már Hollywooddal is kecsegtető karriert megszakitó szerelem első látásra az előkelő angol családból származó Lewis Gielguddal. A Gielgud-családban fontos szerepet játszanak a színházal való összeköttetések. A nagymama, Kate Terry ugyancsak házassága miatt adja fel színészi pályáját. Lewis testvérei, Val a rendező és producer és John Gielgud a nemzetközileg elismert színész. A pályafutás feláldozása a házasságért, a családért nem ritka a korban, mint a női sorsok alakítója. Azonban itt nem rákényszerített, kegyetlen kötelezettségről van szó, hanem szuverén, egyéni döntésről.

A következő szerep a csillogó, világot bejáró diplomatafeleségé, majd a második világháború alatt a hősi katonai szolgálatot ellátó amazoné. Távoll álljon felsorolásomtól az irónia, „csupán” azokat a szerepeket számlálom elő, amelyeket Zita Gordon élete során „alakított”. Zita az alkotás terén sokoldalú volt, közreműködött a BBC-nél, írt a Színházi Életbe és Az Estbe.

Egy érdekes háromszögtörténet is színesíti a képet, hiszen a következő férj Lewis Gielgud leg-

jobb barátja: Nigel Sutton. A válás békésen, közös megegyezéssel történik; és a barátság is megmarad. Nigel halála után anyagi és megélhetési gondok jönnek, elmaradnak az úgynevezett „barátok”. Innentől a megélhetést nehezen előteremtő, a lánya ígéretesen induló pályafutását minden lehetséges módon elősegítő anya kerül előtérbe. Ez a heroikus küzdelem is eredményre vezet. Maina Gielgudból neves balettművész lesz. A könyv utolsó harmada már inkább az ő karrierjéről szól, s az anya mint másodlagos szereplő, már csak a lánya életén keresztül jelenik meg. Beleveszünk a „balett-anya” tütüvarró és balettcipő-szállítmányozó világába, az elbeszélés folyama a világhírű balettművészek nevének emlegetése és megjelenése ellenére is elapad. A végkicsengést tekintve Zita sorsában a fordított mese szüzsé érvényesül, a királylányból lesz Hamupipőke. A közhelyek működnek, s ez nem negatív értékítélet, hiszen az egész élet, mindenkié közhelyekből áll; és szerencsésnek mondható az, akié, mint Zitáé, ennyire elút a megszokottól és a közép-szerítől.

A könyv vége az immár nyolcvanhét éves színésznő üzenetét közvetíti, mely szerint szívesen visszatérne a színpadra. Mintha a stílus is megtörne egy kissé a befejezéshez közeledve: szinte leíró módon jelennek meg, ízlését jellemzendő, az általa kedvelt ruhák árnyalatai, a make up jellege és az „idős hölgy egy napja ma”.

A mű befejezése is „egyéni”, a barátok, ismerősök kis jegyzetei Zita Gordont méltatják. Nálunk ugyan nem jellemző, de a nyugat-európai és az amerikai könyvkiadásban általános, hogy a könyvről megjelent méltató kritikák részletei szerepelnek a szöveget megelőzően, de ez a fajta felfokozott „heroizálás” ott is szokatlan.

Zita Gordon Gielgud életútja mint regényes életrajz és mint a századot átívelő körkép – érdekes.

Barna Eszter